

De spiegel & het licht

Van Hilary Mantel verschenen eveneens

Wolf Hall

Het boek Henry

Een veiliger oord

De moord op Margaret Thatcher

De geest geven

Acht maanden in de Gazastraat

Liefde verkennen

Hilary Mantel (1952) schrijft korte verhalen, essays en romans. Haar prijzenkast puilt uit, voor de eerste twee delen van de Cromwell-trilogie, *Wolf Hall* en *Het boek Henry*, ontving ze de Man Booker Prize. Beide boeken zijn bewerkt tot (prijswinnende) toneelstukken door de Royal Shakespeare Company en tot een veelgeprezen BBC-televisieserie. Nu verschijnt dan eindelijk het laatste deel in de Cromwell-trilogie, *De spiegel & het licht*, een gebeurtenis waar reikhalzend naar is uitgekeken. De auteur werkt aan de bewerking van de tekst voor toneel, en Playground Entertainment heeft bevestigd dat ook dit laatste deel voor de BBC wordt verfilmd.

HILARY MANTEL

De spiegel & het licht

Vertaald door Harm Damsma en
Niek Miedema

MERIDIAAN
UITGEVERS

2020

De vertalers ontvingen voor deze vertaling een projectsubsidie
van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

De dichtregel van François Villon op pag. 21 is afkomstig uit
'De ballade der gehangenen' (François Villon, Verzamelde
gedichten, Goossens, Hilversum 1963), vertaald door Ernst van
Altena

Eerste druk, mei 2020

© Tertius Enterprises Ltd 2020

© 2020 Nederlandse vertaling Harm Damsma en
Niek Miedema

Oorspronkelijke titel *The Mirror & the Light*

Oorspronkelijke uitgave Fourth Estate

Omslagontwerp Nanja Toebak

Omslagbeeld Tessa Posthuma de Boer

Foto van de auteur © Els Zweerink

Typografie Wim ten Brinke

Druk- en bindwerk Wilco, Amersfoort

ISBN 978 94 931 6904 3

NUR 302

www.meridiaanuitgevers.com

@meridiaanuitgevers

@meridiaanboeken

@MeridiaanBoeken

*Voor Mary Robinson,
ter ere van onze blijvende vriendschap*

Inhoud

Dramatis personae 9

Stambomen 16

DEEL EEN

- I Ravage (I) *Londen, mei 1536* 25
- II Herstel *Londen, zomer 1536* 57
- III Ravage (II) *Londen, zomer 1536* 250

DEEL TWEE

- I Augmentatie *Londen, najaar 1536* 369
- II De vijf wonden *Londen, najaar 1536* 402
- III Kwaad bloed *Londen, najaar – winter 1536* 461

DEEL DRIE

- I De bleekvelden *Voorjaar 1537* 571
- II De beeltenis van de koning
Voorjaar – zomer 1537 625
- III Geradbraakt *Londen, najaar 1537* 724

DEEL VIER

- I Nonsuch *Winter 1537 – voorjaar 1538* 747
- II Corpus Christi *Juni – december 1538* 805
- III Erfenis *December 1538* 882

DEEL VIJF

- I Hemelvaartsdag *Voorjaar – zomer 1539* 893
- II Driekoningen *Najaar 1539* 968
- III Pracht en praal *Januari – juni 1540* 1018

DEEL ZES

- I Spiegel *Juni – juli 1540* 1143
- II Licht 28 *juli 1540* 1225

Noot van de auteur 1237

Woord van dank 1243

Dramatis personae

De onlangs gestorvenen

ANNE BOLEYN, koningin van Engeland.

Haar vermeende minnaars:

GEORGE BOLEYN, burggraaf Rochford, haar broer.

HENRY NORRIS, hoofd van het geheime kabinet des konings.

FRANCIS WESTON EN WILLIAM BRERETON, edelen uit de kring van de koning.

MARK SMEATON, luitspeler.

Het huishouden van Cromwell

THOMAS CROMWELL, later lord Cromwell, eerste minister van de koning, geheimzegelbewaarder en vicegerent in geestelijke aangelegenheden, dat wil zeggen rechterhand van de koning als hoofd van de kerk van Engeland.

GREGORY, zijn zoon, het enige in leven gebleven kind uit zijn huwelijk met Elizabeth Wyks.

MERCY PRIOR, zijn schoonmoeder.

RAFE SADLER, zijn voornaamste klerk, die binnen het gezin is grootgebracht en later is toegetreden tot de hofhouding van de koning.

HELEN, de vrouw van Rafe.

RICHARD CROMWELL, zijn neef, getrouwd met Frances Murfyn.

THOMAS AVERY, zijn hoofdboekhouder.

THURSTON, zijn kok.

DICK PURSER, oppasser van de waakhonden.

JENNEKE, Cromwells buitenechtelijke dochter (fictief personage).

CHRISTOPHE, een bediende (fictief personage)

MATHEW, een bediende, voorheen in Wolf Hall (fictief personage).

BASTINGS, zijn sloepvoerder (fictief personage).

Familieleden en leden van de hofhouding van de koning

HENRY VIII

JANE SEYMOUR, zijn derde vrouw.

EDWARD, Henry's bij Jane Seymour verwekte zoon, geboren in 1537, troonopvolger.

HENRY FITZROY, hertog van Richmond, Henry's onwettige zoon, verwekt bij Elizabeth Blount; getrouwd met Mary Howard, dochter van de hertog van Norfolk.

MARY, Henry's bij Katherine van Aragon verwekte dochter; uitgesloten van de troonopvolging nadat zijn eerste huwelijk ongeldig was verklaard.

ELIZABETH, Henry's bij Anne Boleyn verwekte dochter; uitgesloten van troonopvolging nadat zijn tweede huwelijk ongeldig was verklaard.

ANNA, zuster van hertog Wilhelm van Kleef, Henry's vierde vrouw.

KATHERINE HOWARD, hofdame van Anna van Kleef en later Henry's vijfde vrouw.

MARGARET DOUGLAS, Henry's nicht, dochter van Margaret, de zuster van de koning, en haar tweede echtgenoot, Archibald Douglas, graaf van Angus;

grootgebracht aan het koninklijk hof.

WILLIAM BUTTS, arts

WALTER CROMER, arts.

JOHN CHAMBERS, arts.

HANS HOLBEIN, schilder.

SEXTON, alias 'Patch', een nar; maakte eerder deel uit van het personeel van kardinaal Wolsey.

De familie Seymour

EDWARD SEYMOUR, oudste zoon, getrouwd met Anne (Nan) Stanhope.

LADY MARGERY SEYMOUR, zijn moeder.

THOMAS SEYMOUR, zijn jongere broer.

BESS, zijn zuster, de weduwe van sir Anthony Oughtred, later getrouwd met Gregory Cromwell.

Politici en geestelijken

THOMAS WRIOTHESLEY, alias Zegmaar Risley, grootzegelbewaarder, voormalig protegé van Gardiner, later toegevoegd aan Cromwells staf.

STEPHEN GARDINER, bisschop van Winchester, ambassadeur in Frankrijk, voormalig secretaris van Wolsey, later eerste minister van de koning, vervangen door Cromwell.

RICHARD RICHE, voorzitter van het Lagerhuis, hoofd van het Hof van Augmentatie.

THOMAS AUDLEY, grootkanselier.

THOMAS CRANMER, aartsbisschop van Canterbury

ROBERT BARNES, luthers geestelijke.

HUGH LATIMER, hervormingsgezinde bisschop van Worcester.

RICHARD SAMPSON, bisschop van Chichester, behoudzuchtig kerkjurist.

CUTHBERT TUNSTALL, bisschop van Durham, voormalig bisschop van Londen.

JOHN STOKESLEY, behoudzuchtig bisschop van Londen,
medestander van de geëxecuteerde Thomas More.
EDMUND BONNER, volgde Gardiner op als ambassadeur
in Frankrijk en Stokesley als bisschop van Londen.
JOHN LAMBERT, hervormingsgezinde priester,
veroordeeld wegens ketterij en in 1538 op de
brandstapel gebracht.

Hovelingen en aristocraten

THOMAS HOWARD, hertog van Norfolk.
HENRY HOWARD, zijn zoon, graaf van Surrey.
MARY HOWARD, zijn dochter, getrouwd met Fitzroy, de
onwettige zoon van de koning.
THOMAS HOWARD, zijn halfbroer, alias Tom Truth.
CHARLES BRANDON, hertog van Suffolk, oude vriend van
Henry, weduwnaar van Henry's zuster Mary.
THOMAS WYATT, vriend van Cromwell; dichter,
diplomaat, vermeende minnaar van Anne Boleyn.
HENRY WYATT, zijn bejaarde vader, een van de eerste
aanhangers van het Tudorbewind.
BESS DARRELL, Wyatts geliefde, voormalig hofdame van
Katherine van Aragon.
WILLIAM FITZWILLIAM, later opperadmiraal en graaf van
Southampton; aanvankelijk medestander van
Cromwell.
NICHOLAS CAREW, vooraanstaand hoveling en
medestander van Mary, de dochter van de koning.
ELIZA CAREW, zijn vrouw; zuster van Francis Bryan.
FRANCIS BRYAN, alias de Dominee van de Hel, een
verstokte gokker en een ondiplomatieke diplomaat;
schoonbroer van Nicholas Carew.
THOMAS CULPEPER, edelman uit het gevolg van de
koning.
PHILIP HOBY, edelman uit het gevolg van de koning.

JANE ROCHFORD, hofdame, weduwe van de
geëxecuteerde George Boleyn.

THOMAS BOLEYN, graaf van Wiltshire, vader van Anne
Boleyn en George Boleyn.

MARY SHELTON, nicht van Anne Boleyn en voormalig
hofdame.

MARY MOUNTEAGLE, hofdame.

NAN ZOUCHE, hofdame.

KAHERINE, lady Latimer; meisjesnaam Katherine Parr.

HENRY BOUCHIER, graaf van Essex.

De hofhouding van de kinderen van de koning

JOHN SHELTON, hoofd van de hofhouding van de beide
dochters van de koning.

ANNE SHELTON, zijn vrouw, tante van Anne Boleyn.

LADY BRYAN, moeder van Francis Bryan en Eliza Carew;
brengt de beide dochters van de koning, Mary en
Elizabeth, en later de kleine Edward, groot.

In het klooster van Shaftesbury

ELIZABETH ZOUCHE, abdis.

DOROTHEA WOLSEY, alias Dorothea Clancy, onwettige
dochter van de kardinaal.

Henry's dynastieke rivalen

HENRY COURTENAY, markies van Exeter, afstammeling
van een dochter van Edward IV.

GERTRUDE, zijn vrouw.

MARGARET POLE, gravin van Salisbury, nicht van
Edward IV.

HENRY LORD MONTAGUE, haar oudste zoon.

REGINALD POLE, haar zoon, verblijft in het buitenland;
naar voren geschoven als leider van een
kruistocht die Engeland weer onder het gezag van de
paus terug moet brengen.

GEOFFREY POLE, haar zoon.
CONSTANCE, Geoffreys vrouw.

Diplomaten

EUSTACHE CHAPUYS, ambassadeur van keizer Karel v in Londen; hij spreekt Frans en is afkomstig uit de Savoye.

DIEGO HURTADO DE MENDOZA, een gezant van de keizer

JEAN DE DINTEVILLE, een Franse gezant

LOUIS DE PERREAU, sieur van Castillon.

ANTOINE DE CASTELNAU, bisschop van Tarbes, Frans ambassadeur.

CHARLES DE MARILLAC, Frans ambassadeur.

HOCHSTEDEN, afgezant van Kleef.

OLISLEGER, afgezant van Kleef

HARST, afgezant van Kleef.

In Calais

LORD LISLE, gouverneur, oom van de koning.

HONOR, zijn vrouw.

ANNE BASSETT, een van Honors dochters uit haar eerste huwelijk.

JOHN HUSEE, lid van het garnizoen van Calais, Lises zaakwaarnemer.

In de Tower van Londen

SIR WILLIAM KINGSTON, raadsheer van de koning, steenwaarder van de Tower.

EDMUND WALSINGHAM, luitenant van de Tower, rechterhand van Kingston.

MARTIN, een gevangenbewaarder (fictief personage).

Vrienden van Cromwell

HUMPHREY MONMOUTH, koopman te Londen, eertijds
gevangengezet omdat hij William Tyndale, de man die
de Bijbel in het Engels heeft vertaald, onderdak had
geboden.

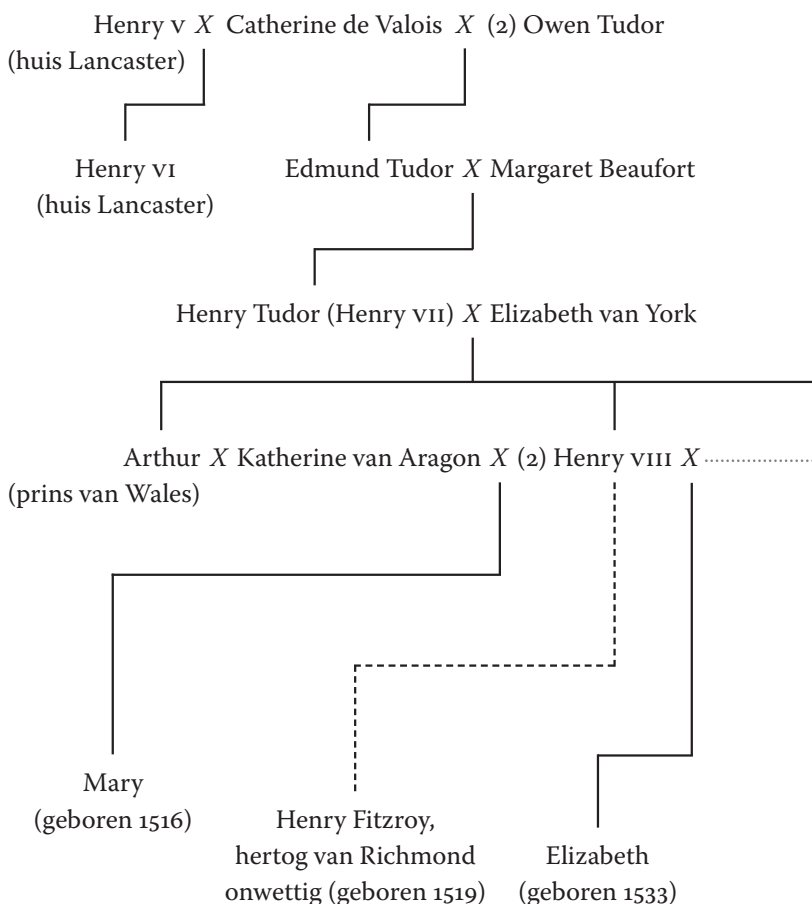
ROBERT PACKINGTON, koopman en parlamentslid

STEPHEN VAUGHAN, in Antwerpen gevestigde koopman.

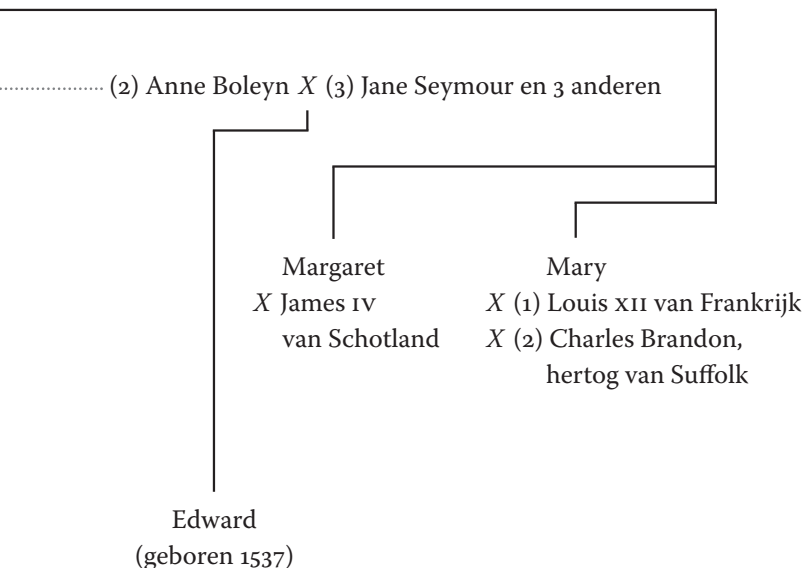
MARGARET VERNON, abdis, vroegere leermeesteres van
Gregory.

JOHN BALE, afvallige monnik en toneelschrijver.

De Tudors, zijdelings verwantschap met het huis Lancaster (VEREENVOUDIGD)

Henry Tudor (Henry VII) ontleende zijn aanspraak op de troon aan zijn moeder, Margaret Beaufort, de achterachterkleindochter van koning Edward III (1327-1377), voorvader van zowel huis Lancaster als huis York. Met het huwelijk tussen Henry Tudor en Elizabeth van York werden de huizen Tudor (Lancaster) en het huis York verenigd.

Troonrivalen van Henry VIII uit het huis York (VEREENVOUDIGD)

Richard, hertog van York X Cecily Neville
(achterkleinzoon Edward III) | (achterkleindochter Edward III)

Richard IV X Elizabeth Woodville

(anderen
kinderen)

Edward Richard
└──────────┘
'de prinsen in de Tower'
(verdwenen 1483)

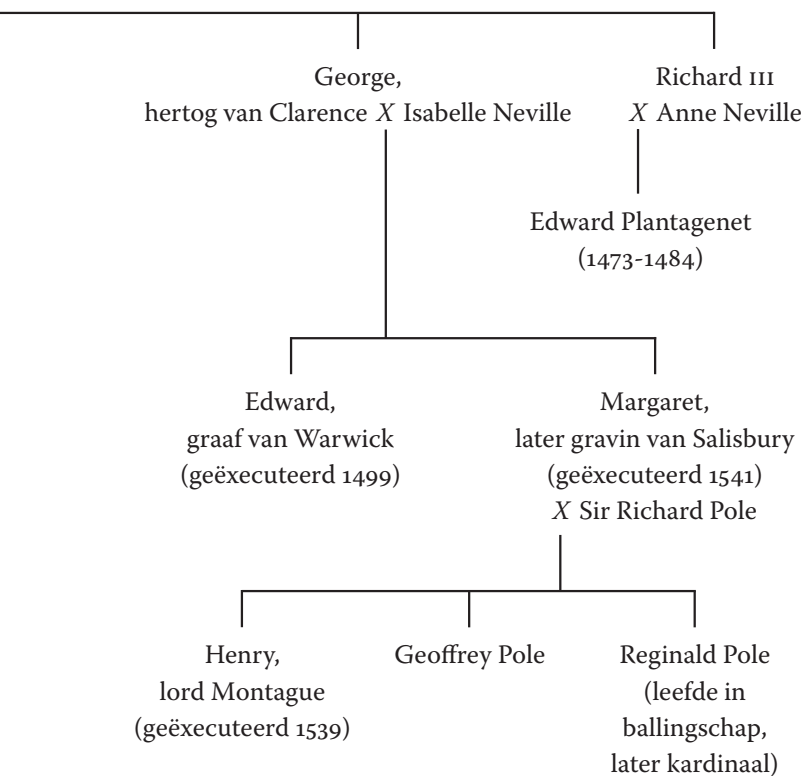
Elizabeth van York
X
Henry VII

Catherine
X William Courtenay,
graaf van Devon

Henry Courtenay,
markies van Exeter
(geëxecuteerd 1538)

X Gertrude Blount

Edward Courtenay,
graaf van Devon

Frères humains qui après nous vivez
N'ayez les cuers contre nous endurciz.

Gij mensenbroeder die ons overleeft,
Gedenkt ons zacht, gedenkt ons niet vilein.

FRANÇOIS VILLON

Kijk omhoog: hoe staat de wind?

Wij zijn klaar om uit te varen.

DE ZONDVLOED, een mysteriespel

DEEL EEN

Ravage (I)

Londen, mei 1536

Als de koningin eenmaal is onthoofd loopt hij weg. Een sterk hongergevoel herinnert hem eraan dat het tijd is voor een tweede ontbijt, of misschien voor een vroeg middagmaal. De omstandigheden van deze ochtend zijn nieuw en er bestaan geen vaste regels waaraan we ons kunnen vasthouden. De ooggetuigen, die waren neergeknield omwille van de overgang van de ziel, gaan weer staan en zetten hun hoed weer op. De gezichten onder die hoeden staan geschokt.

Maar dan keert hij op zijn schreden terug om de beul te bedanken. De man heeft zich stijlvol van zijn taak gekweten, en hoewel de koning hem vorstelijk betaalt is het zaak om een welbetoonde dienst niet alleen met een buidel geld, maar ook met een schouderklopje te belonen. Dat weet hij, als iemand die ooit arm is geweest, uit ervaring.

Het kleine lichaam ligt op het schavot op de plek waar het is neergevallen, op de buik en met de handen naar voren gestrekt. Het drijft in een poel van helderrood vocht, het bloed sijpelt tussen de planken door. De Fransman – ze hadden de beul uit Calais laten overkomen – had het hoofd opgeraapt, in lijnwaad gewikkeld en vervolgens overhandigd aan een van de gesluierde vrouwen die Anne in haar laatste ogenblikken hadden bijgestaan. Hij zag dat de vrouw, toen zij de bundel aannam, de rillingen

over de rug liepen. Ze hield het pakket echter stevig vast, want een hoofd is zwaarder dan je denkt. Ook dat weet hij uit ervaring, die hij op het slagveld heeft opgedaan.

De vrouwen hebben goed werk verricht. Anne zou trots op hen zijn geweest. Ze staan niet toe dat een man haar aanraakt. Met de handen afwerend voor zich uit drijven zij iedereen terug die probeert hen te helpen. Ze glibberen rond in het geronnen bloed en buigen zich over het smalle karkas. Hij hoort hoe ze de adem inhouden wanneer ze haar schamele resten aan haar kleren opbeuren; ze zijn bang dat de stof zal scheuren en dat hun vingers haar kouder wordend vlees zullen raken. Elk van hen doet een stapje opzij om te voorkomen dat ze op het kussen zullen gaan staan waarop zij lag neergeknield en dat nu doordrenkt is met haar bloed. Uit zijn ooghoeken ziet hij een slanke man in een leren wambuis wegschieten. De vluchtige verschijning is Francis Bryan, een rappe hovel-ing, die Henry gaat vertellen dat hij weer vrij man is. Typisch Francis, denkt hij; hij is een neef van de gestorven koningin, maar is niet vergeten dat hij ook een neef is van de aanstaande koningin.

De gerechtsdienaars van de Tower hebben bij wijze van doodskist een voor jachtpijlen bestemde kist gekozen. Het tengere lijf past er precies in. De vrouw die het hoofd draagt knielt neer met haar doorweekte bundel. Omdat er verder geen ruimte voor is legt ze het bij de voeten van de dode. Ze komt weer overeind en slaat een kruis. De handen van de omstanders maken dezelfde bewegingen en ook zijn eigen hand maakt aanstalten, maar dan houdt hij zich in en balt hem losjes tot een vuist.

De vrouwen werpen nog een laatste blik in de kist. Dan doen zij een paar stappen terug, met hun handen ver van hun lijf om hun kleren niet te bezoedelen. Een van de mannen van steenwaarder Kingston reikt hun linnen handdoeken aan, die te laat komen om nog van nut te zijn.

‘Dat is toch te gek voor woorden?’ zegt hij tegen de Fransman. ‘Geen fatsoenlijke kist, terwijl ze daar toch dagen de tijd voor hadden? Ze wisten van tevoren dat ze zou sterven. Daarover bestond geen enkele twijfel.’

‘Misschien dat ze toch niet helemaal zeker waren, maître Cremuel.’ (Geen enkele Fransman kan zijn naam goed uitspreken.) ‘Niet helemaal zeker. Want ik heb begrepen dat lady Anne zelf meende dat de koning nog een bode zou sturen om de executie tegen te houden. Zelfs toen zij de treden van het schavot beklom keek zij nog achterom, hebt u dat niet gezien?’

‘Hij heeft geen moment aan haar gedacht. Hij is met zijn hoofd alleen maar bij zijn nieuwe bruid.’

‘*Alors*, volgende keer beter dan maar,’ zegt de Fransman. ‘Dat hoop ik in elk geval voor u, want als ik weer moet komen opdraven gaat de prijs omhoog.’

De man draait zich om en begint zijn zwaard schoon te maken. Hij doet dat met de grootste zorg, alsof het wapen een vriend van hem is. ‘Toledees staal.’ Hij houdt het ter bewondering omhoog. ‘Voor een zwaard als dit kunnen we nog steeds alleen maar bij de Spanjaarden terecht.’

Hij, Cromwell, strijkt met een vinger over het metaal. Als je hem zo ziet zou je het nooit denken, maar zijn vader was smid; hij is vertrouwd met ijzer, met staal, met alles wat uit de aarde wordt opgedolven of wordt gesmeed, alles wat wordt gegoten, bewerkt, van een scherpe snede voorzien. In de kling van het beulzwaard staat Christus’ doornenkroon gegraveerd, samen met de woorden van een gebed.

De toeschouwers verspreiden zich inmiddels, hovelingen, schepenen en stadsbeambten, kluitjes mannen gehuld in zijde en behangen met gouden kettingen, gekleed in Tudor-livrei of van gildeversierselen voorzien. Tientallen ooggetuigen, die geen van allen zeker weten wat ze nu precies hebben gezien. Ze begrijpen dat de koningin dood

is, maar het is allemaal te snel gegaan om het echt te kunnen bevatten. 'Ze heeft niet geleden, Cromwell,' zegt Charles Brandon.

'O, dat heeft ze wél, lord Suffolk, daar kunt u zeker van zijn.'

Hij verafschuwt Brandons gedrag. Toen de andere ooggetuigen neerknielden, was de hertog van Suffolk stijf rechtop blijven staan. Hij haatte de koningin zo zeer dat hij zelfs die hoffelijkheid niet voor haar had kunnen opbrengen. Hij herinnert zich de haperende passen waarmee zij het schavot beklom, en haar blik over de schouder, zoals de Fransman daarnet zei. Zelfs bij het uitspreken van haar laatste woorden, waarmee zij de mensen vroeg voor de koning te bidden, had zij over de hoofden van de menigte heen gekeken. Toch had zij haar kracht niet laten ondermijnen door hoop. Er zijn maar weinig vrouwen die tot het laatst toe zo kloekmoedig zijn, en maar weinig mannen ook trouwens. Hij had gezien dat ze was begonnen te trillen, maar pas na haar laatste gebed. Er was geen hakblok, de man uit Calais deed het zonder. Haar was verzocht rechtstandig neer te knielen, zonder enige ondersteuning. Een van de vrouwen had haar een doek voor de ogen gebonden. Ze had het zwaard niet gezien, zelfs niet de schaduw ervan, en de kling was vrijwel geluidloos door haar hals gesneden, soepeler dan een schaar door zijde. Wij allen – nou ja, de meesten van ons, niet Brandon – betreuren dat het zover is gekomen.

Nu wordt de iepenhouten kist naar de kapel gedragen, waar de flagstones zijn gelicht, zodat zij naast het stoffelijk overschot van haar broer, George Boleyn, kan worden gelegd. 'Bij leven hebben zij het bed gedeeld,' zegt Brandon, 'dus is het niet meer dan billijk dat ze ook het graf delen. Ik ben benieuwd of ze nog altijd zo gek op elkaar zullen zijn.'

'Kom, excellentie,' zegt de steenwaarder van de Tower.

‘Ik heb een lichte maaltijd geregeld, als u mij die eer zou willen bewijzen. We waren allemaal al vroeg op deze ochtend.’

‘Kunt u dan een hap door uw keel krijgen, vader?’ Zijn zoon Gregory heeft nog nooit iemand zien sterven.

‘We moeten werken om te eten en eten om te werken,’ zegt Kingston. ‘Wat heeft de koning aan een dienaar die zijn hoofd niet bij zijn werk heeft, enkel omdat hij trek heeft in een snee brood?’

‘Zijn hoofd niet bij zijn werk heeft,’ herhaalt Gregory. Onlangs heeft zijn zoon zijn eerste lessen gekregen in de kunst van het spreken in het openbaar, met als gevolg dat hij, hoewel hij de apodictische retoriek nog niet onder de knie heeft, nu interesse heeft in de betekenis van afzonderlijke woorden. Soms is het alsof hij ze tegen het licht houdt voor nader onderzoek, soms alsof hij er met een stok in prikt, en soms is het – de vergelijking is onontkoombaar – alsof hij ze besnuffelt met de nieuwsgierigheid waarmee een hond kwispelend de uitwerpselen van een andere hond onderzoekt. Hij vraagt aan de steenwaarder: ‘Sir William, is er ooit eerder een Engelse koningin onthoofd?’

‘Niet dat ik weet,’ zegt de steenwaarder. ‘Althans niet sinds ik in dienst ben, jongeman.’

‘Aha,’ zegt hij, Cromwell. ‘Dus de fouten die er de afgelopen dagen zijn gemaakt vloeien enkel voort uit gebrek aan ervaring? U denkt niet dat het mogelijk is iets meteen de eerste keer goed te doen?’

Daar moet Kingston hartelijk om lachen. Die denkt vermoedelijk dat hij een grapje maakt. ‘Hooft u dat, lord Suffolk?’ zegt hij tegen Charles Brandon. ‘Cromwell hier zegt dat ik meer moet oefenen op het afhakken van hoofden.’

Dat heb ik niet gezegd, denkt hij. ‘Die pijlkist was een gelukkige vondst.’

‘Ik had haar op de vuilnisbelt gegooit,’ zegt Brandon.

‘Boven op die broer van haar. En ik had ervoor gezorgd dat hun vader erbij stond. Wat heeft u in hemelsnaam bezielde, Cromwell? Waarom hebt u zijn leven gespaard? Nu kan hij nog meer wandaden begaan.’

Hij keert zich woedend naar hem toe; dikwijls is zijn woede gespeeld. ‘Lord Suffolk, maar al te vaak hebt u de koning beledigd en hem vervolgens op uw knieën om vergiffenis gesmeekt. En u kennende zal dat ongetwijfeld weer voorkomen. Wat wilt u dan? Wilt u een vorst wie het begrip genade vreemd is? Als u de koning liefhebt, zoals u zegt te doen, mag u zich weleens wat meer om zijn ziel bekommeren. Ooit zal hij zich voor God moeten verantwoorden voor al zijn daden. Als ik zeg dat Thomas Boleyn geen bedreiging vormt voor de veiligheid van de staat, dan is dat zo. Als ik zeg dat hij een kalm en rustig bestaan zal leiden, zal hij dat doen.’

De hovelingen die over het grasveld lopen nemen hen nieuwsgierig op: Suffolk, met zijn grote baard, een schittering in zijn ogen en zijn brede borst, en de eerste minister in zijn donkere kledij, gedrongen, vierkant. Ze lopen omzichtig aan weerszijden om de ruzie heen, om zich daarna weer samen te voegen tot opgewekt keuvelende groepjes.

‘Grote God,’ zegt Brandon. ‘Meent u me de les te moeten lezen? Mij? Een lid van het Hogerhuis? Wie denkt u wel dat u bent?’

‘Ik bekleed de positie die de koning me heeft toegekend. En dus lees ik u de les die u blijkaar dient te leren.’

Hij, Cromwell, denkt: Wat ben je aan het doen? Meestal is hij de hoffelijkheid zelve. Maar als je bij een onthoofding niet kunt zeggen waar het op staat, wanneer dan wel?

Hij werpt een zijdelingse blik op zijn zoon. We zijn, op een maand na, drie jaar ouder dan we bij Annes kroning waren. Sommigen van ons zijn wijzer geworden, sommigen van ons zijn groter geworden. Gregory had gezegd dat

hij het niet zou kunnen aanzien, toen hij te horen kreeg dat hij getuige moest zijn van haar dood. 'Dat kan ik niet. Een vrouw, dat kan ik niet.' Maar zijn zoon heeft zich grootgehouden en er is geen woord over zijn lippen gekomen. 'Elke keer dat je je in de openbaarheid begeeft,' heeft hij tegen Gregory gezegd, 'moet je je ervan bewust zijn dat de mensen naar je kijken om te zien of jij geschikt bent om net als ik de koning te dienen.'

Ze zetten een stap opzij en buigen voor de hertog van Richmond, Henry Fitzroy, de onechte zoon van de koning. Hij is een knappe jongen, met de frisse, bleekrode huid en het rosse haar van zijn vader. Een kasplantje, ten-ger, een knaap die nog niet helemaal is uitgegroeid. Hij blijft staan, wankel boven hen uit torenend. 'Excellentie? Engeland is er vanochtend aanzienlijk op vooruitgegaan.'

Gregory zegt: 'My lord, u hebt ook niet geknield. Waarom niet?'

Richmond krijgt een kleur. Hij weet dat hij een faux pas heeft begaan en zijn gezicht verradt dat zoals dat bij zijn vader ook altijd het geval is, maar ook net als zijn vader verdedigt hij zijn gedrag met vastberaden eigendunk: 'Ik wilde niet schijnheilig doen, Gregory. Mijn vader heeft me uitgelegd dat Boleyn mij zou hebben vergiftigd. Hij zegt dat zij heeft beweerd dat zij dat zou doen. Enfin, nu zijn haar schandelijke overspeligheden aan het licht gekomen en heeft ze haar gerechte straf gekregen.'

'U bent niet ongesteld, my lord?' Hij denkt: Die heeft gisteravond te veel wijn gehad, ongetwijfeld om op zijn toekomst te proosten.

'Ik ben alleen maar moe. Ik ga nu slapen. En dit hele tafereel vergeten.'

Gregory volgt Richmond met zijn ogen. 'Denkt u dat hij ooit koning zal worden?'

'In dat geval zal hij zeker aan jou denken,' zegt hij opgewekt.